

DE TOEKOMST VAN DE ZEEHOND HANGT AF VAN ONS HANDELEN

Peter Reijnders & Bert Jansen

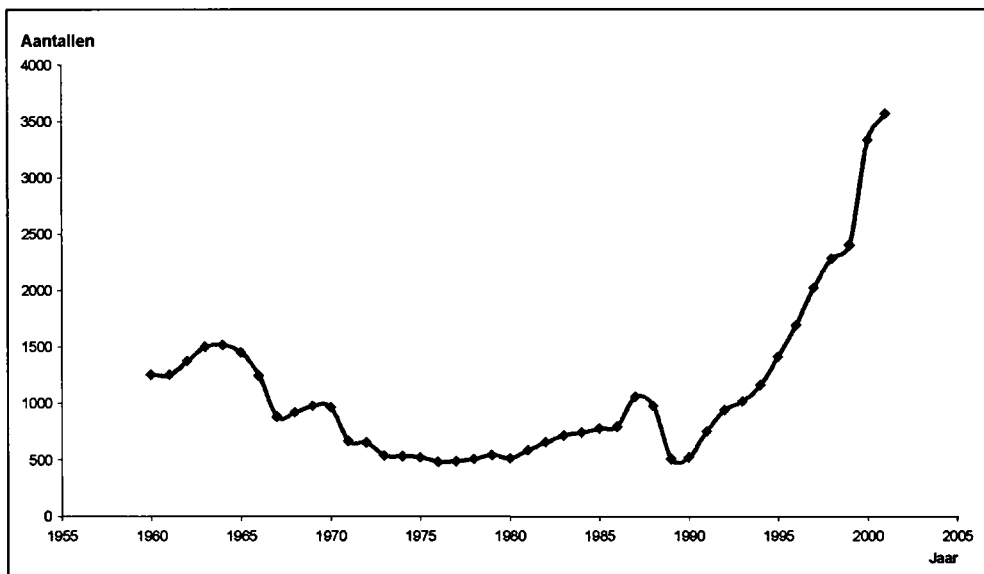
De zeehond (*Phoca vitulina*) verkeert in gevaar. Het zeehondenvirus heeft opnieuw de kop opgestoken. Beleidsmakers, dierenbeschermers en wetenschappers hebben een grote verantwoordelijkheid als het gaat om de toekomst van deze prachtige diersoort. Menselijk ingrijpen in de vorm van groot-schalige opvang van zieke dieren lijkt de meest ethische en humane wijze van optreden. Maar is dat wel zo? Wetenschappers van Alterra wijzen op de gevaren van ondoordacht menselijk ingrijpen. Om de zeehond te beschermen, moeten we keuzen maken. Kiezen we voor de zwakke dieren, of voor de sterke? Kiezen we voor het individu, of voor de soort? Het opvangen en weer genezen van de zwakkere dieren uit de populatie brengt grote gevaren met zich mee voor de soort als geheel. De Waddenzee is nu eenmaal geen dierentuin of boerderij waar de mens volledige controle over de gang van zaken heeft, maar een natuurgebied waar natuurlijke processen voorop staan en natuurlijke sterftefactoren hun tol kunnen eisen.

De zeehondenpopulatie in de Waddenzee heeft de laatste vijftig jaar opmerke-

lijke ontwikkelingen doorgemaakt. In het midden van de jaren zeventig waren er door, onder andere, bejaging en verontreiniging nog slechts zo'n 500 dieren.

Zeehonden in het Eyerlandse Gat, met de vuurtoren van Texel op de achtergrond. Foto: Salko de Wolf, EcoMare

Aantallen per vliegtuig getelde gewone zeehonden in de Nederlandse Waddenzee. Niet alle zeehonden zijn tijdens de laagwater tellingen op de zandbanken. Op grond van telemetrisch onderzoek is de onderschatting van de werkelijke populatiegrootte bekend. In 2001 bijvoorbeeld, bedroeg het getelde aantal 3595 stuks en de werkelijke populatiegrootte wordt geschat op ongeveer 5300 dieren (Bron: Alterra-Textel).

Door het stoppen van de jacht in Duitsland en Denemarken in die tijd nam de emigratie naar het Nederlandse waddengebied toe en groeide de populatie met gemiddeld 8% per jaar. In 1988 brak een virus epidemie uit, waardoor circa 60% van de dieren stierf. Daarna herstelde de populatie zich opmerkelijk snel. Sinds dat moment bedraagt de toename in Nederland circa 17% per jaar, en in de gehele internationale Waddenzee 13%. Op dit moment leven er in de Nederlandse Waddenzee meer dan 5500 zeehonden, zo blijkt uit de jaarlijkse vliegtuigtellingen van Alterra.

Er dreigt echter opnieuw gevaar voor de populatie. Het virus dat in 1988 massale sterfte veroorzaakte, is wederom uitgebroken. In eerste instantie in Anholt in de Oostzee en inmiddels heeft het ook in de Waddenzee toegeslagen. Er zijn twee plausibele hypothesen voor deze nieuwe uitbraak: er is een reservoir in die buurt (enkele dieren die het virus steeds weer doorgeven) of het virus is opnieuw door een zeedier binnengebracht. In beide gevallen gaat het om een natuurlijk verschijnsel. De gevolgen zijn op dit moment moeilijk te voorspellen. Naar verwachting kan de epidemie tot 60% van de populatie doden, maar vermoedelijk zullen het er (veel) minder zijn. Die verwachting stoelt op het feit, dat een aantal dieren (circa 15%) antilichamen tegen het virus heeft, en dat de dieren veel weerbaarder zijn dan in het verleden omdat de verontreinigingen

(PCB's, DDT e.d.) in zeehonden van de Waddenzee ten opzichte van 1988 met circa 80% zijn gedaald. Er zijn overigens wel nieuwe verontreinigingen bijgekomen, zoals organotin en vlamvertragers. De productie daarvan bedraagt echter slechts 10% van die van PCB's en DDT. Ondanks het feit, dat er nog steeds verontreinigingen in het zeehondenweefsel zitten, is er niets grondig mis met het afweersysteem. Immers, de laatste 12 jaar is de populatie gegroeid met een snelheid die ligt rond het biologisch haalbare van de soort, met een uitstekend geboortecijfer en een zeer goede overleving.

Toch dringt zich nu de maatschappelijke vraag op, of de mens moet ingrijpen door zoveel mogelijk zieke dieren op te vangen, of juist niet. Het belangrijkste, zo niet enige, criterium daarbij is de vraag, wat het beste is voor de toekomst van de gehele zeehondenpopulatie. Bij het beantwoorden van die vraag spelen diverse randvoorwaarden en overwegingen een rol. We noemen hieronder de belangrijkste:

Wettelijke kaders

Op grond van nationale en internationale wetten en verdragen kan in zijn alge-

Waargenomen zeehonden op een zandbank tijdens een vliegtelling. Foto: Sophie Brasseur, Alterra Texel

meenheid gesteld worden, dat het ingrijpen van de mens in de natuur tot het minimum beperkt moet blijven. Natuurlijke processen moeten in internationaal erkende natuurgebieden zoveel mogelijk hun eigen loop hebben. De Welzijnswet kent daarentegen een 'zorgplicht', die hiermee in tegenspraak lijkt. Het niet-ingrijpen in natuurlijke processen is daarmee echter niet strijdig. De zorgplicht betreft vooral problemen die zijn veroorzaakt door menselijk handelen, zoals een olieramp (overigens kent een zorgplicht twee kanten: opvangen of uit het lijden verlossen). Daarnaast kan menselijk ingrijpen in dierpopulaties, om de soort in stand te houden, ook noodzakelijk zijn als de populatie onder een kritische grens komt. 'Een individuele zorgplicht voor dieren in de natuur is echter volstrekt ondenkbaar' (staatssecretaris LNV in antwoord op kamervragen).

Ecologische aspecten

In het vigerende Trilaterale Vijfjaren Beheersplan voor Zeehonden in de

Waddenzee 2002-2006, (vastgesteld door de verantwoordelijke ministers van de drie waddenlanden) staat dat de opvang van zeehonden tot een zo laag mogelijk niveau moet worden teruggebracht, rekening houdend met ethische opvattingen en wetgeving per land. Dat ministeriële standpunt is gebaseerd op het feit dat de populatie bijzonder krachtig is zodat opvang voor het voortbestaan ervan niet nodig is. Daarnaast zijn er ecologische risico's verbonden aan het opvangen en weer vrijlaten van herstelde dieren. Eén van de meest fundamentele daarvan is de beïnvloeding van de natuurlijke selectie. Natuurlijke selectie houdt in dat de zwakste dieren sterven en de sterkste overleven, waardoor de populatie als geheel een betere en zekerder toekomst tegemoet gaat. Het opvangen en weer loslaten van de zwakste dieren, bijvoorbeeld die dieren die het meest gevoelig zijn voor het virus, kan derhalve leiden tot een in zijn geheel kwetsbaarder populatie. Daarnaast bestaat door opvang het gevaar van het introduceren van (andere) virussen en ziekteverwekkers in de wilde populatie, en verstoring van de 'wildheid' van de populatie door het beïn-

vloeden van natuurlijke regulatieprocessen. De hoogte van de risico's van interferentie met natuurlijke processen door de opvang van zieke dieren wordt bepaald door de omvang van die opvang. Die dient vanuit ecologisch oogpunt dus zo klein mogelijk te zijn. Het minimale opvangbeleid uit het Trilaterale Beheersplan is dan ook in meer of mindere mate doorgevoerd in de gehele Waddenzee, behalve in Nederland. In Nederland zijn tussen 1996 en 2000 procentueel bijna acht keer zoveel nul- tot éénjarige dieren opgevangen dan in alle andere Waddendlanden samen (waarvan 90% in Pieterburen en 10% in Ecomare).

Het belang van de populatie staat voorop

Uitgaande van het grootste 'rampscenario', namelijk dat meer dan de helft van de dieren aan het virus ten onder zal gaan, bedraagt de omvang van de resterende populatie dan nog altijd zo'n 2500 dieren. Dat is het vijfvoudige van de minimum omvang van een levensvatbare populatie (500 dieren). De ervaringen van de epidemie van 1988 leren dat er duidelijk sprake is geweest van natuurlijke selectie ten faveure van de fittere dieren. De populatieparameters (groei, geboorte, overleving van zowel juvenielen als oudere dieren) zijn na de epidemie significant beter dan daarvoor. Met andere woorden: ook in het ergste geval staat het voortbestaan van de soort niet ter discussie. In ecologisch opzicht is er dus geen enkele reden om het beleid, zoals vastgelegd in het Trilaterale Beheersplan, te wijzigen.

Een vervolgvraag is uiteraard of we uit het oogpunt van dierenwelzijn niet toch de opvang moeten intensiveren, ook al is hiertoe geen ecologische noodzaak. Het belang van dierenwelzijn weegt zwaar in een verantwoordelijke maatschappij, maar we moeten ons wel blijven realiseren dat de Waddenzee nu eenmaal een natuurgebied is, waar natuurlijke processen voorop staan en natuurlijke sterftefactoren hun tol kunnen eisen.

Van belang daarbij is de wetenschap, dat opvang averechts werkt op het natuurlijke selectieproces dat, zoals hierboven aangetoond, voor de soort als geheel positief heeft gewerkt bij de vorige epidemie. Daarnaast bestaat het risico dat door het uitzetten van dieren, die in opvangcentra hebben verbleven, ook andere ziekteverwekkers in de populatie worden gebracht. Dat is een belangrijke

reden om toch buitengewoon terughoudend te zijn met het opvangen en weer uitzetten van zieke dieren. De kans, dat de populatie als geheel schade wordt aangedaan, is daarvoor te groot. Dat wil echter niet zeggen, dat een beperkte mate van opvang niet aanvaardbaar zou zijn. Integendeel, om educatieve redenen kan opvang van een aantal dieren in de beide Nederlandse zeehondencentra juist heel goed werken. Voorlichting is een belangrijk instrument als het gaat om het behoud van de huidige waarden van de Waddenzee. Bij een beperkte opvang zijn de ecologische risico's gering, en kan het maatschappelijke rendement hoog zijn. In de discussies van de afgelopen weken hebben het ministerie van LNV en andere deelnemers aan het Zeehondenplatform gesteld dat maximaal 5% van de aanwezige populatie zou mogen worden opgevangen en weer uitgezet. Vanuit ecologisch oogpunt is dit percentage aan de hoge kant, omdat risico's niet zijn uit te sluiten. Maatschappelijk gezien echter lijkt dit getal buitengewoon aanvaardbaar te zijn. Als het gaat om een Waddenzee met een blijvend vitale populatie zeehonden, dan is het belangrijk dat deze grens daadwerkelijk gehandhaafd wordt, en niet door de dramatiek van de dag (waarvan we allemaal hopen dat die niet zal komen) wordt overschreden. De toekomst van onze zeehonden hangt ervan af.

Peter Reijnders, Alterra,
Postbus 167,
1790 AD Den Burg (Texel)